

LOĞMAN BAYRAMOV

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: logman-bayramov@mail.ru

BABƏK VƏ KƏNGƏRLİ RAYONLARI ƏRAZISİNDƏ BECƏRİLƏN HEYVA BİTKİSİNİN GENETİK EHTİYATLARININ ÖYRƏNİLMƏSİ

Məqalədə Babək və Kəngərli rayonları ərazisində becərilən heyva sortu və formalarının yayıldığı ərazilər öyrənilmiş, aşkar edilmiş sort və formaların ad və sinonimləri qeyd edilmiş, onların hansı sortotipə mənsub olduqları öyrənilmişdir. Aşkar edilmiş sort və formalar üzərində fenoloji müşahidələr aparılmaqla perspektivli olan sort və formalar seçilərək calağ materialı götürülmüş "Nəbatat bağı"nda calağ edilərək artırılmışdır. Həmçinin perspektivli olan bəzi sort və formaların pomoloji xüsusiyyətləri öyrənilməklə verilmiş, əkilməsi üçün fermerlərə və fərdi təsərrüfatlara tövsiyə edilmişdir.

Açar sözlər: *Fenoloji müşahidə, seleksiya, pomologiya, kolleksiya, aqro-bioloji, Çalxanqala-1.*

Naxçıvanın çox zəngin bitki örtüyü vardır. Bu zonanın torpaq iqlim şəraiti meyvə bitkilərinin böyüməsi, inkişafı, yüksək məhsul verməsi üçün olduqca əlverişlidir. Naxçıvan MR-də meyvəçilik hələ qədim zamanlardan sənaye əhəmiyyəti daşımışdır. Muxtar respublika ərazisinin bütün zonalarında becərilən meyvə bitkiləri içərisində tumlu meyvələr üstünlük təşkil edir. Tumlu meyvələr içərisində heyva əkin sahəsinə görə alma və armuddan sonra üçüncü yerdə duraraq, mövcud meyvə bağlarının 25-27%-ni təşkil edir [1, s. 141-147]. Naxçıvan bağçılığının tədqiqi ilə bir çox alimlər İ.M.Axundzadə, H.Z.Babayev, Ə.C.Rəcəbli, T.H.Talıbov, T.M.Tağıyev, F.P.Xudaverdiyev, Ə.Ə.Qulamov L.Ə.Bayramov və başqaları məşğul olmuşlar, lakin aparılan tədqiqat işlərində heyva bitkisinin genetik ehtiyatlarını və istifadə imkanlarını araşdırmamışlar [2, s. 133-139; 4, s. 4-6].

Heyva bitkisi Gülçiçəklilər fəsiləsinin (*Rosaceae*) Alma (*Pomoideae*) yarımfəsiləsinin Heyva (*Cydoniya L.*) cinsinə aiddir. Monofiletik mənşəli bitkidir. Yalnız 1 növü vardır. Adi heyva (*C. oblonga L.*). Bütün mədəni heyva sortları bu növdən törəmişlər. Orta boylu (5 m), geniş çətirli kol tipli ağacdır. Gövdəsi bozumentul qara rəngli olub, yaşlandıqca qabığı parçalanaraq tökülür. Tumurcuqları və zoğları xırda tükcüklərlə örtülü olur. Yarpaqları iri geniş yumurtavari formalı, alt tərəfdən tüklüdür. Çiçəkləri iri tək-tək yerləşən, açıq çəhrayı rənglidir. Çiçəkləri zoğ üzərində əmələ gəlir. Meyvələri iri (200-450 q və daha çox olur), yumru, armudvari formalıdır. Meyvə qabığı yaşıl, yaşılımtıl-sarı, qəhvəyi-sarı rəngli olurlar. Üzəri sıx pənbəlidir. Ləti ağ sarı, yumşaq və ya bərk olur. Bəzilərinin daşlaşmış hüceyrələri çox olur. Morfoloji əlamətlərinə görə bir neçə növ müxtəlifliklərinə ayrılır [3, s. 30]. Onun meyvələrinin yüksək dad keyfiyyəti vardır. Meyvələr yaş, təzə halda daha çox istifadə edilir. Həmçinin heyva meyvəsindən kompot, mürəbbə, meyvə şirəsi hazırlanır. Heyva meyvələrinin böyük müalicəvi əhəmiyyəti vardır. Bu meyvədən xalq arasında ürək, böyrək, bağırsaq xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Meyvənin tərkibində çoxlu şəkərin, üzvü turşuların, mineral duzların, kalium duzunun, karotinin olması bir sıra başqa xəstəlikləri də müalicə etməyə imkan

verir. Heyvanın əsasən 2 sort və forması: tez yetişən və gec yetişən sort və formaları vardır. Bu bitki uzun ömürlü olub, 60-80 il yaşayır. Bir ağac 70-85 kq-a qədər məhsul verir. Heyva bitkisi Naxçıvan MR-in bütün zonalarında becərilir.

Aparadığımız tədqiqatlar nəticəsində Naxçıvan MR-in Babək və Kəngərli rayonlarında heyva bitkisinin 6 sortu və 2 forması aşkar edilmişdir. Bunlarda sentyabrın sonlarında və noyabrın əvvəllərində yetişir. Heyva sortları əsasən aborigen sortlardır, lakin son zamanlar gətirilmiş sortlara da rast gəlinir ki, onların da bir çoxu seleksiya nöqtəyinə nəzərincə qiymətlidirlər. Azərbaycan Respublikasının əsas meyvəçilik bölgələrindən biri sayılan Naxçıvan MR-in Babək və Kəngərli rayonları ərazisində yayılmış heyva sortlarının öyrənilməsi, üstün xüsusiyyətlərinə görə aşkar edilmiş sort və formaların "Genofond-Kolleksiya bağı"na toplanması və onların agro-bioloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi tədqiqatın vacib problemlərindəndir. İlk dəfə olaraq Babək və Kəngərli rayonları ərazisində heyvanın pomoloji xüsusiyyətlərinə görə fərqlənən 6 sortunun və 2 formasının olduğu müəyyən edilmişdir. Həmin sort və formaların 4-dən çoxu Bioresurslar İnstitutunun "Genofond-Kolleksiya bağı"nda 20-ə yaxın ağac olmaqla toplanmış, onların agro-bioloji xüsusiyyətləri öyrənilmişdir. Respublikanın torpaq-ıqlım şəraitinə uyğun, yüksək məhsuldar, xəstəlik və zərərvericilərə, şaxtaya, xüsusən yaz şaxtalarına davamlı olan sort və formaların "Genofond-Kolleksiya bağı"nda toplanması, bu sortlarda gələcəkdə fermer təsərrüfatlarında və ya fərdi təsərrüfatlarda yeni meyvə bağlarının salınması zamanı və seleksiyada başlanğıc material kimi geniş istifadə etmələri məqsədə uyğundur. Məqsədimiz torpaq-ıqlım şəraitinə uyğunlaşmış məhsuldar, keyfiyyəti, xəstəlik və zərərvericilərə davamlı olan yerli və gətirilmə sortların seçilməsi və fermer təsərrüfatlarına tövsiyə edilməsi olmuşdur.

Tədqiqatın əsas materialı Babək və Kəngərli rayonları ərazisində aşkar edilmiş perspektivli sort və formalar götürülmüş və onlar üzərində fenoloji müşahidələr apararaq, agro-bioloji xüsusiyyətləri öyrənilmişdir.

Material və metodika. Tədqiqat işinin yerinə yetirilməsində meyvəçilikdə qəbul olunmuş, İ.V. Miçurin adına ÜİETİ-nin metodikası [5, s. 93-124]; Z.M. Həsənov "Meyvəçilik laborator praktikum" [3, s. 35-69]; Бейдеман И.Н. «Методика изучения фенологии растений и растительных сообществ» [6, s. 21-40]; «Программа и методика интродукции и сортоизучения плодовых культур» [7, s. 60-62] və s. proqram və metodikalardan istifadə edilmişdir.

Nəticələr və müzakirələr. Ekspedisiyalar nəticəsində tərəfimizdən müəyyən olunmuş heyva sort və formaları əsasən muxtar respublikanın Babək və Kəngərli rayonlarının Payız, Buzqov, Gərməçataq, Vayxır, Xal-Xal, Şıxmahmud, Zeynəddin, Sirab, Çalxanqala, Qarabağlar və Xıncab kəndlərində fərdi həyatıyanı sahələrdə və son zamanlar yol kənarlarında əkilmiş yaşıllıq zolaqlarında geniş əkilib becərilir. 2017-ci ilin mart ayında başlayaraq Babək və Kəngərli rayonlarının kəndlərində aşkar edilən yerli və introdüksiyaya olunmuş heyva sort və formaları üzərində tumurcuqların şifməsinə meyvələrin yetişməsinə qədər müşahidələr aparılmışdır. Onların təsərrüfat və agrobioloji xüsusiyyətləri öyrənilmiş, perspektivli sort və formalarından cəmləndirilmiş "Nəbatat bağı"nda cəmləndirilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1988-2000-ci illər ərzində tez-tez quraqlıqların baş verməsi, soyuq qış aylarında ağacların kütləvi şəkildə kəsilməsi Naxçıvanda heyva genetik cəhətlərini təşkil edən bir sıra qiymətli sort və formalarının məhv olma təhlükəsinə yaratmışdır. Ərazidə heyvanın 15-dən çox sort və formalarının olmasına baxmayaraq, təəssüf ki, onların bir neçəsi artıq sıradan çıxmaq üzərdir. Bu səbəbdən də Naxçıvan MR-in Babək və Kəngərli rayonlarında heyva genofondunu təşkil edən sort və formalarının yayıl-

ma yerlərinin müəyyənəşdirilməsi və gələcəkdə seleksiya işlərinə cəlb edilməsi aktual məsələ olaraq bir vaxtla kimi qarşıya qoyulmuşdur. Elə buna görə də həmin sort və formaları geniş yayılmış sort və formalarla birlikdə İnstitutumuzun kolleksiyaya bağında cəmlənərək, onların bərpası işi də davam etdirilmişdir. Genofond kolleksiyaya bağına əkilmiş heyva sortları yüksək məhsuldar olmaqla yanaşı xəstəlik və zərərvericilərə davamlıdır.

Həmin sort və formalarından Sarı heyva, Qara heyva, Növrast, Turş heyva, Armudvarı, Əppək (Sulu heyva) heyva, Hüseyni sortları və Zeynəddin-1, Vayxır-2, Əshabikəhf-1 formaları yüksək məhsuldarlığına, meyvələrinin irliliyinə, dadına, tərkibinə görə başqa sortlardan kəskin fərqlənirlər. Bu sortlar yetişmə müddətlərinə görə qruplaşdırılmış və bəzilərinin pomoloji göstəriciləri aşağıda aydın verilmişdir. Babək və Kəngərli rayonları ərazisində becərilən heyva sort və formaları yetişmə müddətlərinə görə qiymətləndirilmişdir. Onlar aşağıda aydın verilmişdir.

Tez yetişən (payızlıq) – Növrast sortu Zeynəddin-1 və Çalxanqala-1 formalarıdır.

Gec yetişən (qışlıq) – Sarı heyva, Turş heyva, Hüseyni, Qara heyva, Armudvarı heyva sortları, Əshabikəhf-1 və Vayxır-2 formalarıdır.

Bütün bunlarla yanaşı muxtar respublikanın Babək və Kəngərli rayonları ərazisində ekspedisiyalar zamanı heyva sort və formalarının yayıldığı ərazilərdən asılı olaraq onların çiçəkləməsi mart ayının sonlarından may ayının ikinci ongünlüyünə kimi, meyvələrin yetişməsi isə sortlardan asılı olaraq oktyabr ayından noyabrın sonlarına kimi davam edir. Aparılan elmi-tədqiqat işlərinin çoxşəxəli olmasına baxmayaraq heç bir tədqiqat işində Babək və Kəngərli rayonları ərazisində yayılmış heyva sort və formalarının dəqiq siyahısı heç kim tərəfindən öyrənilməmiş və araşdırılmamışdır.

Tədqiqat ilində muxtar respublikanın Babək və Kəngərli rayonları ərazisində heyva sort və formalarının başlıca yayılma yerləri müəyyən olunmuş, 6-ya yaxın sort və 3 forma üzərində müşahidələr aparılmış, qiymətli və perspektivli olanların artırılıb cəmlənmə məqsədi ilə cəmləndirilmişdir. Nəbatat bağı"nda cəmləndirilmişdir. Gələcəkdə həmin tinglər genofonduna köçürüləcəkdir. Həmçinin orada seleksiya işlərinin aparılmasında nəzərdə tutulmuşdur. Babək və Kəngərli rayonları ərazisində aşkar edilmiş heyva sort və formalarının agro-bioloji xüsusiyyətləri öyrənilməklə onların bəzilərinin pomoloji təsvirləri də verilmişdir. Yuxarıda göstərilən sort və formaların bəzilərinin agro-bioloji xüsusiyyətləri və pomoloji göstəriciləri aşağıda verilmişdir. Yəni ağacın hündürlüyü, diametri, meyvənin çəkisi, rəngi, ətri, dadı, lətinin rəngi, hər tumunun çəkisi, tumun rəngi, saplağının uzunluğu və dequstasiya qiyməti (5 balla) öyrənilərək verilmişdir. Bu sortların meyvələrinin, yarpaqlarının və zoğlarının şəkilləri çəkilmiş, pomoloji göstəriciləri öyrənilmişdir.

Turş heyva. Babək rayonunun əksər kəndlərində və Kəngərli rayonunun Çalxanqala, Qarabağlar və Xıncab kəndlərində fərdi təsərrüfatlarda geniş yayılmışdır. Ağacın hündürlüyü 2-2.5 m, çətri kollu şəkildədir. Gövdəsinin qabığı yaşılmıtlı-qəhvəyi rəngdədir. Birillik zoğları 8-10 sm uzunluğundadır. Yarpağı enli oval şəkildə, ucu miz, rəngi açıq-yaşıl. Aprelin əvvəlində çiçəkləyir. Meyvəsi yumru əsası beş guşəli iri, 250-300 q olmaqla forması yumrudur. Meyvə saplağı birbaşa meyvə budaqçıqına birləşmişdir. Meyvəsinin rəngi bozumtul-sarı, ləti sarı, kövrək və şirəlidir. İyunun üçüncü ongünlüyündə yetişir. Meyvəsi mürəbbə və kompot üçün əvəzənilməz xammaldır. Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlıdır.

Hüseyni. Naxçıvan MR-də geniş yayılmış qədim sortlardandır. Babək rayonunun Şıxmahmud, Uzunoba, Zeynəddin, Payız, Buzqov, Gərməçataq, Sirab, Yeni yol, Vayxır, Xal-Xal və s. kəndlərində çox geniş yayılmışdır. Ağacı alçaqboylu 2-3 metr, çətri

geniş düzünə yayılmışdır. Gövdəsi açıq-qəhvəyi rəngdədir. Aprel ayının ikinci on-günlüyündə çiçəkləyir. Meyvəsi iri, 200-220 qram ağırlığında olur. Bir ağacdən 50-70 kq meyvə yığılır. Meyvənin qabığı nazik, üstü hamar, açıq-sarı rəngdədir çox tüklüdür (pənbəlidir). Meyvə saplağı çox gödək bir başa meyvə budaqacağına birləşmişdir. Meyvənin ləti zərif, şirali, xoş ətrə malikdir. Oktyabrın üçüncü on-günlüyündə yetişir, xəstəlik və ziyanvericilərə qarşı davamlıdır.

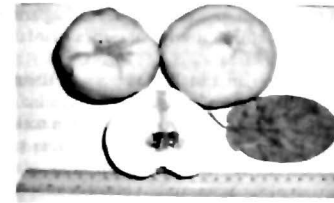
Sarı heyva. Naxçıvan MR-in ən qiymətli sortudur. Demək olar ki, muxtar respublikanın bütün rayonlarında geniş yayılmışdır. O cümlədən də Kəngərli və Babək rayonlarının bir çox kəndlərində fərdi həyatı sahələrdə geniş becərilməkdədir. Ağacı orta hündürlükdə 3-3,5 metr, çətiri sallaq, ətrafa geniş yayılır. Birillik zoğları tünd qəhvəyidir. Uzunluğu 15-17 sm-dir. Yarpağı yumurtavari şəkilli olub qabırğalıdır. Tez çiçəkləyir, meyvəsi yumru şar şəkilli dilimlidir. Meyvəsinin üzərində çoxlu kiçik xallar vardır. Rəngi sarı, gün tutan hissəsi azacıq qəhrayıdır. Ləti zərif, sarımtıl-ağ, çox şirəli, yumşaq və şirindir. Meyvəsi iri, hər meyvənin çəkisi 150-180 q olur. Çox məhsuldar sortdur, hər ağacdən 60-70 kq məhsul verir. Mürəbbə və kompot üçün qiymətli. Meyvələri oktyabrın sonunda dərilir. Daşınma üçün əlverişlidir, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlıdır (şəkil 1).

Şəkil 1.

Növrəst. Naxçıvan MR-in qədim yerli sortlarındandır. Kəngərli və Babək rayonlarının dağlıq və dağətəyi zonalarında geniş yayılmışdır. Ağacı orta hündürlükdədir. Hündürlüyü 2-3 metrə çatır. Çətiri piramida formasında olub, budaqları ətrafa az yayılındır. Şəur və Sədərək rayonları ərazisində aprel ayının ikinci on-günlüyündə çiçəkləyir. Birillik zoğları qəhvəyi rəngdə olmaqla, uzunluğu 11-14 sm-dir. Yarpağı yumru formadadır. Meyvələrinin orta çəkisi 180-220 q, forması uzunsov dilimlidir. Qabığı qalın, rəngi açıq-sarıdır. Ləti sarımtıl-ağ, yağlıtəhər, çox sulu, şirin və ətirlidir. Meyvəsinin üzəri çoxlu tükcüklə örtülüdür. Məhsuldar sortdur, hər ağacdən orta hesabla 70-80 kq məhsul verir. Daşınma üçün çox əlverişlidir. Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlıdır.

Armudvari heyva. Babək rayonunun bir çox kəndlərində Şıxmahmud, Uzunoba, Zeynəddin, Payız, Buzqov, Gərməçataq, Sirab, Yeni yol, Vayxır, Xal-Xal və s., Kəngərli rayonunun Çalxanqala və Xıncab kəndlərində fərdi həyatı sahələrdə geniş əkilib becərilir. Ağacı orta boylu 3-3,5 m, çətiri şarşəkilli formadadır.

Şəkil 2.

Meyvəsi uzunsov armuda oxşayır, zirvəsi dartılmış əsası isə batıq beş guşəlidir. Üzəri başqa sortlara nisbətən çox tükcüklüdür. Meyvəsinin orta çəkisi yayıldığı ərazidən asılı olaraq 220-260 qramdır. Qabığı nazik şəffaf sarı rəngdədir. Ləti sarımtıl, sulu və şirəlidir. Yarpaqları qarşı qarşıya düzlüslü enli lanset formasındadır. Meyvə saplağı gödək, pənbəli demək olar ki, meyvə budaqacağına birləşmişdir. Hər toxum kamerasında 4 ədəd kofe rəngli tumları vardır. Hər ağacdən orta hesabla 80-120 kq məhsul verir. Hava şəraitindən asılı olaraq oktyabrın sonlarında və noyabrın əvvəllərində dərilir, may, iyun ayına kimi adi otaq şəraitində saxlamaq olur. Çox ətirli xoşagəlan iyi vardır, saxladıqca aromatik iyi artır, kompot və mürəbbə bişirmək üçün əvəz olunmazdır. Daşınmağa çox əlverişlidir. Heç bir xəstəlik və zərərvericilərə tutulmur (şəkil 2).

Vayxır-2. Yeni aşkar olunmuş formadır. Şərti olaraq yerləşdiyi ərazinin adı ilə adlandırılmışdır. Ağacı alçaqboylu, çətiri piramida şəkillidir. Meyvəsi oval şəkilli, zirvəsi basıqdır. Hər meyvənin orta kütləsi 150-180 qramdır. Növrəst sortotipinə bənzəyir. Lakin saplağının uzunluğuna və formasına görə həmin sortdan fərqlənir. Rəngi sarı olub, üzərində nəzərə çarpacaq dərəcədə çox kiçik ağ nöqtələr vardır. Ləti ağmtıl, orta dərəcədə şirindir. Meyvə saplağı budağa birləşmişdir. Oktyabrın sonlarında yetişir. Aprel-may aylarına kimi saxlamaq olur. Daşınma üçün əlverişlidir. Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlıdır.

Əshabi-kəhf-1. Bu forma yeni aşkar edilmişdir. Babək rayonu ərazisində Əshabi-Kəhf yolunun yaşılıq zolağında becərilir. Şərti olaraq yayıldığı ərazinin adı ilə adlandırılmışdır. Bu forma Hüseyni sortotipinə bənzəyir, lakin saplağının qalınlığına, toxum kamerasının genişliyinə, lətinin sıxlığına görə bu sortdan kəskin fərqlənir. Ağacı orta hündürlükdə 3-3,5 m, çətiri geniş azca ətrafa sərilən, gövdəsi açıq şabalıdı rəngdədir. Meyvəsi yumru-oval formada, zirvəsi dartılmış üzəri azca qabırğalıdır. Hər meyvənin orta kütləsi Hüseyni sortotipindən fərqli olaraq 200-230 qramdır. Rəngi açıq-sarı olub üzərində gözlə görünəcək qədər kiçik nöqtələri vardır. Ləti sarı, sulu, şirin və xoş aromatik iyi vardır. Toxum kamerası geniş, tumları tünd şabalıdı, üzəri sıx şirə ilə örtülmüşdür. Meyvə saplağı budağa sıx birləşmişdir. Oktyabrın əvvəllərində yetişir xarab olmadan mart-aprel ayına kimi saxlamaq olur. Daşınma üçün əlverişli olmaqla bərabər heç bir xəstəlik və zərərvericilərə tutulmur, saxladıqca aromatik iyi artır. Respublikada aqrar sahədə aparılan islahat torpaqlardan səmərəli istifadə olunmasını və torpaq münbitliyinin qorunub saxlanmasını günün vacib problemi kimi qarşıya qoyur. Bu problemin həlli öz əksini bir çox məsələlərlə yanaşı vahid sahədə yüksək məhsuldarlıq əldə etməkdən ötrü yüksək keyfiyyətli və hər bölgənin torpaq-iqlim şəraitinə uyğunlaşmış sortlardan istifadə edilməsi məqsədə uyğundur. Beləliklə deyilənlərdən aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

– Kəndli (fermer) təsərrüfatlarının mövcud heyva bağlarının torpaq fondlarından səmərəli istifadəsini təmin etmək üçün tövsiyə olunan sortlardan istifadə etmələri məqsəduygundur;

– Tövsiyə olunan heyva sortları xəstəlik və zərərvericilərin törədicilərinə qarşı davamlı olmaqla yanaşı, məhsuldarlıq və məhsulun keyfiyyətinə görə bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verir; Aparılan elmi tədqiqat işlərinin nəticələri göstərir ki, Babək və Kəngərli rayonları ərazisində mövcud olan şabalıdı, açıq-şabalıdı, dağ-qəhvəyi və qəhvəyi torpaqları tövsiyə olunan heyva sortlarının uzun müddət becərilməsinə təminat verir. Heyva bağlarında kompleks aqrotexniki xidmətlərin aparılması sortların bioloji xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq, torpaq münbitliyinin qorunub saxlanması zəminində aparılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov L.Ə., Şəhur və Sədərək rayonları ərazisində becərilən (*Cydoniya L.*) heyva sort və formalarının tədqiqi və aqroekoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi // AMEA Naxçıvan Bölməsinin Xəbərləri. Təbiət və texniki elmlər seriyası, 2017, c. 13, № 2, s. 141-147.
2. Bayramov L.Ə., Sadiqov Ə.N., Şəhur və Sədərək rayonları ərazisində becərilən (*Cydoniya L.*) heyva sort və formalarının pomoloji xüsusiyyətləri // AMEA Naxçıvan Bölməsinin Xəbərləri. Təbiət və texniki elmlər seriyası, 2017, c. 13, № 4, s. 133-139.
3. Həsənov Z.M. Meyvəçilik: Laborator-praktikum. Bakı: Bilik, 1977, 151 s.
4. Xudaverdiyev F.P. Naxçıvan MSSR-in tumlu meyvə sortları və onların becərilməsinə dair tövsiyələr. Bakı, 1984, 14 s.
5. Методика ВНИИС им. И.В.Мичурина. Москва, 1973, 493 с.
6. Бейдеман И.Н. Методика изучения фенологии растений и растительных сообществ. Новосибирск: Наука, 1974, 156 с.
7. Программа и методика интродукции и сортоизучения плодовых культур. Кишинев: Штиинца, 1972, 608 с.

Логман Байрамов

ГЕНЕТИЧЕСКИЕ ЗАПАСЫ АЙВЫ НА ТЕРРИТОРИИ БАБЕКСКОГО И КЕНГЕРЛИНСКОГО РАЙОНОВ

В статье приведены сведения о генетических запасах сортов и форм айвы на территории Бабекского и Кенгерлинского районов Нахчыванской АР. На территории районов впервые выявлено 8 возделываемых сортов и форм айвы, и они сгруппированы по срокам созревания. Уточнены их зоны распространения, названия и синонимы. Установлены сорто типы впервые обнаруженных форм Вайхыр-2 и Асабукеф-1. С целью размножения из отборных, перспективных сортов и форм айвы взяты черенки и проведены прививки в «Ботаническом саду» Института Биоресурсов. Даны помологические описания сортов Новраст, Сары айва, Турш айва, Гусейини, Гара айва, Гуришевая айва и форм Асабукеф-1 и Вайхыр-2.

Ключевые слова: фенологические наблюдения, селекция, помология, коллекция, агробиологические особенности, Оглангала-1.

Logman Bayramov

GENETIC STOCKS OF QUINCE IN THE TERRITORY OF THE BABEK AND KANGARLY DISTRICTS

The paper provides information on genetic stocks of varieties and forms of quince in the territory of the Babək and Kəngərli districts of the Nakhchivan Autonomous Republic. On the territory of the districts, 8 cultivated varieties and forms of quince were first identified, and they were grouped according to ripening periods. Their distribution zones, names and synonyms are specified. Variety types of the first discovered forms of Vayhyr-2 and Asabukef-1 were established. For the purpose of multiplication from selected, promising varieties and forms of quince, cuttings were taken and engraftments were carried out in the Botanical Garden of the Institute of Bioresources. The pomologic descriptions of varieties Novrast, Sary aiwa, Tursh aiwa, Huseyini, Gara aiwa, Gurishevaya quince and Asabukef-1 and Vayhir-2 are given.

Keywords: phenological observations, selection, collection, aerobiological features, Oglangala-1.

(Aqrar elmləri üzrə elmlər doktoru, dosent Varis Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)